

Thom Lickona. *Charakterio ugdymas: kaip mūsų mokykloje mokoma pagarbos ir atsakomybės*¹

Norime, kad mūsų vaikai turėtų gerą charakterį. Iš ko jis susideda?

Graikų filosofas Aristotelis gerą charakterį apibrėžė kaip dorą elgesį kitų žmonių ir savo paties atžvilgiu. Aristotelis primena mums tai, ką dabartiniais laikais esame linkę pamiršti. Doras gyvenimas apima dvejopas tarpusavyje susijusias dorybes: į save patį orientuotas dorybes (tokias kaip savikontrolė ir nuosaikumas) ir į kitus orientuotas dorybes (tokias kaip kilnumas ir atjauta). Mums būtina kontroliuoti save pačius – savo norus, savo aistras, kad kiti mus laikytų dorais.

Šiuolaikinis filosofas Michaelas Novakas pažymi, kad charakteris yra „per visą istoriją religinių tradicijų, literatūros, išminčių ir sveiko proto žmonių įvardytų dorybių derinys“. Novakas pabrėžia, kad niekas neturi visų dorybių ir kiekvienas turi kokių nors ydų. Žmonės, kurių charakteriai kelia didelį susižavėjimą, vienas nuo kito gali gerokai skirtis.

Remdamasis šiomis klasikinėmis sampratomis, siūlyčiau mąstymą apie charakterį susieti su vertybių ugdymu: charakteris susideda iš veiksmingų vertybių, vertybių, kurios veikia. Kai vertybė tampa dorybe, tvirta vidine nuostata reaguoti į situacijas moralės požiūriu tinkamais būdais, mūsų charakteris tobulėja.

Taip suprantamas charakteris susideda iš trijų tarpusavyje susijusių dalių: moralinio žinojimo, moralinio jausmo ir moralinio elgesio. Geras charakteris susideda iš žinojimo, kas yra gėris, gėrio troškimo ir gėrio kūrimo – protavimo įpročių, jausmo įpročių ir veikimo įpročių. Visos trys dalys būtinos norint gyventi moraliai; visos trys yra būtinos moralinei brandai. Kai mąstome apie tai, kokio charakterio linkime savo vaikams, aišku, jog trokštame, kad jie gebėtų spręsti, kad yra dora, kad jiems nuoširdžiai rūpėtų, kas yra dora, ir tada darytų tai, kas jų įsitikinimu yra dora – netgi ir patirdami išorinį spaudimą ir vidines pagundas.

Gero charakterio pavyzdys

Gerą charakterį, su juo susidūrę, atpažįstame be vargo. Iliustruodamas mintį, kad geras charakteris apima moralinį žinojimą, moralinį jausmą ir veikimą, norėčiau perpasakoti istoriją, kurią vienas tėvas papasakojo man apie savo devyniolikametį sūnų.

Endis, sumanus, tam tikrų gabumų muzikai turintis vaikiną, išgyveno sunkų metą. Jis nežinojo, ką gyvenime nori daryti arba ko imtis, kol apsispręs. Stoti mokytis į koledžą, neturint aiškių orientyrų, nebuvo prasmės, o atsitiktiniai darbai jam nekėlė entuziazmo. Jaunuolis gyveno kartu su tėvais, tačiau dėl jų nepasitenkinimo santykiai su jais dažnai būdavo įtempti.

Paskui Endis susirado darbą, kuriame prireikė jo muzikinių gebėjimų ir tam tikro vargonų išmanymo. Vienas trečią dešimtį bebaigių vyras, kuris dideliame mieste derino vargonus ir pianinus, priėmė jį dirbti padėjėju.

¹ Versta iš T. Lickona. *Educating for Character. How our School Can teach Respect and Responsibility*: New York, Toronto, London, Sydney, Auckland, 1991. © V. Poviliūnienė, vertimas į lietuvių kalbą, 2006.

Vargonų derinimo verslas klostėsi puikiai, mat mieste buvo daug bažnyčių, kurioms reikėjo tokių paslaugų. Pirmąkart per savo gyvenimą Endis gaudavo pinigų už darbą, kuris jam buvo mielas.

Tačiau maždaug po trijų savaičių vaikas tėvui pasisakė, kad tam tikri dalykai jam iš tiesų neduoda ramybės. Paaiškėjo, kad jį nusamdęs žmogus verčiasi nešvari verslu. „Jis plėšia bažnyčias, – teigė Endis. – Jis sako, kad vargonus būtina derinti keturis kartus per metus, bet tai netiesa. Stebėjau jį – ateina ir pusvalandį groja, neva derina instrumentą, o iš tikrųjų nieko nedaro. Nemanau, kad galiu toliau dirbti su tuo biču.“

Po poros dienų Endis metė darbą ir, nuėjęs pas pažįstamą vienos bažnyčios kunigą, patarė susirasti kitą derintoją. Pasakodamas šią istoriją, Endžio tėvas pasakė: „Jis atsisakė didelių pinigų, bet turėjo tam rimtą pagrindą. Pasakiau jam, kad didžiuojuosi po poelgiu.“

Vaikino sprendimas, akivaizdu, sietinas su visomis trimis charakterio dalimis: moraliniu žinojimu (nusprenė, kad bosas elgiasi nedorai); moraliniu jausmu (sielojosi, kad bažnyčios moka už netikras paslaugas, ir jautėsi sutrikęs, jog dalyvauja nesąžiningame versle); ir moraliniu veiksniu (metė darbą ir bent vienai bažnyčiai pranešė apie apgavystes). Šiuo atveju moralinis sprendimas sužadino stiprius jausmus ir abu šie veiksniai tapo paskata atlikti moralinį veiksnią.

[...] išskirtos konkrečios moralinės savybės – charakterio ypatybės, – iš kurių susideda moralinis žinojimas, moralinis jausmas ir moralinis veiksmas. Mano įsitikinimu, būtent šias savybes turėtume stengtis padėti ugdyti mūsų vaikams jų pačių labai ir visuomenės labai.

Rodyklės, sujungiančios kiekvieną charakterio sritį su kitomis dviem, skirtos pabrėžti jų tarpusavio sąryšį. Moralinis žinojimas, jausmas ir veiksmas nefunkcionuoja kaip paskiros sritys, bet įsiskverbia viena į kitą ir visokeriopai viena kitą veikia.

Moralinis sprendimas gali sužadinti moralinį jausmą, o moralinės emocijos irgi gali paveikti mąstymą. Pamokomoje ir labai daug ką nušviečiančioje knygoje *In Good Conscience: Reason and Emotion in Moral Decision Making* („Švaria sąžine: protas ir jausmas priimant moralinius sprendimus“) psichologas Sidney'us Callahanas pabrėžia, kad dažniausiai kūrybiškas moralinis mąstymas kyla iš emocijų prisotintos patirties. Jaudinimasis dėl anksčiau atskirtų grupių (vergų, moterų, vaikų, neįgaliųjų ir kt.) paskatino svarbius perversmus moralės srityje.

Visiškai neabejotina, kad moralinis sprendimas ir moraliniai jausmai, ypač kai jie veikia išvien, daro įtaką moralei mūsų elgsenai. Bet ir čia įtaka esti abipusė: tai, kaip mes elgiamės, taip pat daro įtaką tam, ką mąstome ir ką jaučiame (pvz., kai atleidžiame ir tampame palankūs tam, su kuriuo pykomės, mes paprastai pastebim, kad mūsų mintys ir jausmai to asmens atžvilgiu tampa pozityvesni). Tad dabar panagrinėkite kiekvieną charakterio sritį ir jo sudedamąsias dalis. Įsidėmėkite, kad gyvenime šie skirtingi charakterio dėmenys paprastai reiškiasi sudėtingais ir vienalaikiškais būdais, apie kuriuos gal net nenučiuokiamė.

Gero charakterio sudėtinės dalys

Moralinis Žinojimas

1. Moralinis supratimas/įsisąmoninimas
2. Moralinių vertybių žinojimas
3. Perspektyvos numatymas
4. Moraliniai samprotavimai
5. Sprendimų priėmimas
6. Savęs pažinimas

Moralinis jausmas

1. Sąžinė
2. Savigarba
3. Empatija
4. Meilė gėriui
5. Savikontrolė
6. Nuolankumas

Moralinis veiksmas

1. Išmanymas
2. Valia
3. Įprotis

